

II. AKTUALNE TEME

1. UČINKOVITOST POSLOVANJA I MOGUĆNOST RAZVOJA HRVATSKOG GOSPODARSTVA

U svakoj državi učinkovitost gospodarstva presudno određuje gotovo sve kvantitativne i financijske odnose u društvenoj zajednici. činjenica je također, da kvantitativni i financijski odnosi u velikoj mjeri utječu i na općedruštvene odnose od obitelji pa do državnih tijela vlasti.

Razina novostvorene dodane vrijednosti ograničavajući je čimbenik za osobnu i javnu potrošnju, a i za mogućnost investicijskih ulaganja u modernizaciju i razvitak gospodarstva, te ostalih društvenih djelatnosti. Drugim riječima, veličina nove dodane vrijednosti i njen trend porasta ili pada bitno predodređuje kako će se financirati tekuće poslovanje i razvitak svih djelatnosti u bilo kojoj društvenoj zajednici. A dodana vrijednost se stvara samo u gospodarstvu. Ostale djelatnosti, u pravilu, sudjeluju u osiguranju uvjeta poslovanja gospodarstva (obrazovanje kadrova, održavanje zdravlja i dr.) i u trošenju većeg ili manjeg dijela kumulirane i nove dodane vrijednosti. Može npr. obrazovni sustav biti relativno kvalitetan i stvarati obilje obrazovanih kadrova, kao jedan od najvažnijih uvjeta za poslovanje gospodarstva, ali ako ovi kadrovi nemaju prilike realizirati svoje znanje u gospodarskim djelatnostima, hrvatsko gospodarstvo nema koristi od obrazovnog sustava. Drugim riječima, rezultati djelovanja gotovo svih negospodarskih djelatnosti ovise o sposobnosti gospodarstva da uspješno ili neuspješno koristi sve raspoložive resurse.

Relativna veličina dodane vrijednosti ovisi o učinkovitosti poslovanja u gospodarstvu. Stoga je nužno analizirati i ocijeniti stupanj učinkovitosti hrvatskog gospodarstva. Pored toga važno je sagledati i izmjeriti trend kretanja učinkovitosti, tj. da li u zadanom razdoblju učinkovitost raste ili pada. Budući da je u cijelom svijetu jedan od temeljnih ciljeva opstanka i poboljšanja uvjeta života postizanje porasta učinkovitosti gospodarstva, ocjena trenda za Republiku Hrvatsku je vrlo važna, pogotovo što je Hrvatska bila i sada je u grupi država u razvoju, tj. ne spada u grupu razvijenih država. To je istovremeno i jedan od glavnih uvjeta za ulazak u europske i svjetske asocijacije. Naime, u pravilu sve asocijacije uvjetuju određenu razinu učinkovitosti budućeg člana ocjenjujući prvenstveno kao povoljno, ako učinkovitost raste u odnosu na prethodna stanja.

S obzirom da je hrvatska država u razvitku i da svi društveni čimbenici javno izjavljuju, da je jedan od glavnih društvenih ciljeva porast društvenog bogatstva i životnog standarda, potrebno je ocijeniti kakve su mogućnosti hrvatskog gospodarstva za financiranje njenog razvitka. Naime, već je naglašeno da o stanju i razvitku gospodarstva ovisi stanje i razvitak cjelokupne društvene zajednice. Prema tome, ako gospodarstvo ima dovoljne izvore financiranja za obnovu i širenje proizvodnih kapaciteta¹, u pravilu postoje uvjeti za razvitak cjelokupne društvene zajednice. A ako ih nema, gospodarstvo i društvena zajednica ne stagniraju, nego nazaduju. Ukratko rečeno, bez investicija nema razvitka gospodarstva, a ni cjelokupne društvene zajednice. Stoga se u ovom radu posebice analiziraju pokazatelji i ocjenjuju mogućnosti financiranja razvitka hrvatskog gospodarstva.

¹ Pod proizvodnjom podrazumijevaju se svi oblici materijalne i nematerijalne proizvodnje, kao npr. gotovi proizvodi i usluge industrije, građevinarstva, turizma, poljoprivrede i sl.

Razdoblje ocjene učinkovitosti i obuhvat djelatnosti

Za uočavanje pravilnosti odnosa i trendova potrebno je promatrati dulje razdoblje. U ovom radu se, u pravilu, promatra razdoblje od 1993. godine do 1998. godine, što daje solidnu osnovicu za opće ocjene i zaključke. Bilo bi poželjno promatrati financijske podatke i za razdoblje prije 1993. godine, ali su financijski podaci toliko nepouzdana, da bi njihovo korištenje dovelo do apsurdnih komentara i ocjena. Naime, financijski podaci iz prijašnjih godina, u pravilu, nisu usporedivi s podacima iza 1993. godine zbog slijedećih glavnih razloga:

- nekoliko puta je promijenjen obračunski sustav, pa se je mijenjao sadržaj i tretman mnogih ekonomskih kategorija, tako da nisu međusobno usporedive;
- nisu dosljedno provedene vrlo česte revalorizacije imovine i kapitala, posebice nisu revalorizirani prihodi i rashodi prije 1993. godine;
- tri puta je promijenjena nacionalna valuta uz vrlo velike denominacije (na datume: 1.1.90.; 23.12.91.; 30.5.94.).

U radu se koriste neki prirodni pokazatelji i podaci za godine prije 1989. jer nisu podložni valutarnim i obračunskim utjecajima.

Podaci za ukupno gospodarstvo obuhvaćaju slijedeće djelatnosti:

- 1) poljoprivreda, lov i šumarstvo,
- 2) ribarstvo,
- 3) rudarstvo,
- 4) prerađivačka industrija,
- 5) opskrba električnom energijom, plinom i vodom,
- 6) građevinarstvo,
- 7) trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i predmeta za kućanstvo,

- 8) hoteli i restorani,
- 9) promet, skladištenje i veze,
- 10) financijsko posredovanje,
- 11) poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge,
- 12) obrazovanje,
- 13) zdravstvena zaštita i socijalna skrb,
- 14) ostale društveno socijalne i osobne uslužne djelatnosti.

Iz navedenih djelatnosti se vidi, da je Zavod za platni promet uvrstio u gospodarske djelatnosti i neke djelatnosti koje po temeljnim značajkama ne spadaju u gospodarske djelatnosti, kao npr. obrazovanje, zdravstvo i socijalne djelatnosti, ali je njihov udjel u ukupnim podacima vrlo malen i bez značajnog utjecaja na ukupne podatke, tako da se podaci nisu korigirali za podatke koji se odnose na ukupno gospodarstvo. Pored toga, vrlo često se mijenjaju klasifikacije djelatnosti, pa je i stoga vrlo delikatno odstupati od zbirnih podataka koje obrađuje Zavod za platni promet. U odnosu na uočavanje tendencija za cjelokupno gospodarstvo pogotovo nema značenja uključivanje nekih negospodarskih djelatnosti u podatke, jer opći uvjeti poslovanja i djelovanja djeluju i na ove djelatnosti, tako da ne ometaju donošenje zaključaka o tendencijama u hrvatskom gospodarstvu.

1. OCJENA UČINKOVITOSTI POSLOVANJA GOSPODARSTVA

S obzirom na odabir najuvjerljivijih pokazatelja učinkovitosti i raspoloživost podataka iz publikacija Zavoda za platni promet i Državnog zavoda za statistiku, za ocjenu učinkovitosti obradit će se pokazatelji:

- 1) rentabilnosti,
- 2) ekonomičnosti,
- 3) proizvodnosti,
- 4) likvidnosti,
- 5) promjene vrijednosti ukupnog kapitala.

Postoje još i drugi pokazatelji uspješnosti poslovanja gospodarstva. Međutim, za analizu i komentiranje odabrani su oni koji najbolje pokazuju u kakvom je stanju hrvatsko gospodarstvo i u kojem se smjeru kreće.

1.1. Rentabilnost²

Rentabilnost je jedan od najvažnijih pokazatelja kvalitete poslovanja gospodarstva, jer se u njemu sučeljuje neto učinak cjelokupnog poslovanja s ukupno uloženim resursima u poslovanju. Drugim riječima, rentabilnost je sintetički iskaz rezultata poslovanja nastao djelovanjem svih uloženi činitelja. Ako se utvrdi da je poslovanje rentabilno, onda je to dokaz uspješnosti cjelokupnog poslovanja gospodarstva i znak da gospodarstvo ostvaruje vlastita sredstva za razvoj. Naprotiv, ako se utvrdi da je poslovanje nerentabilno, to je dokaz da je djelovanje svih resursa i činitelja neuspješno, a gospodarstvo ne ostvaruje sredstva za razvoj, nego naprotiv, umanjuje supstancu prenesenu iz prethodnog razdoblja. Međutim, vrlo je važno naglasiti, da na uspješnost poslovanja gospodarstva ne djeluju samo unutarnji (subjektivni) činitelji, nego i vanjski, tj. iz okruženja u Hrvatskoj i iz inozemstva. Stoga je potrebno u analizi uzroka rentabilnog ili nerentabilnog poslovanja utvrditi glavne uzroke, jer svrha ocjene uspješnosti jest, dati argumente ljudskom resursu gdje je potrebno intervenirati za poboljšanje uspješnosti poslovanja gospodarstva.

Rentabilnost se uobičajeno mjeri s nekoliko pokazatelja, a za potrebe ove analize odabrana su tri pokazatelja koja mogu pokazati učinkovitost temeljnih poslovnih resursa:

² Zadnjih godina koristi se često termin "profitabilnost" koji ima isto značenje kao i rentabilnost.

- odnos vrijednosti neto dobiti ili gubitka prema vrijednosti kapitala: ND/K ili G/K;
- odnos neto dobiti ili gubitka prema ukupnim prihodima: ND/UP ili G/UP;
- odnos neto dobiti ili gubitka prema broju zaposlenih: ND/Z ili G/Z.

Prema službenim podacima, na temelju financijskih izvještaja hrvatskih poduzeća, u svim proteklim godinama evidentiran je gubitak na razini cjelokupnog hrvatskog gospodarstva, pa se prema tome iskazuje nerentabilnost po svim pokazateljima kako slijedi:

Tablica 1.
RENTABILNOST CJELOKUPNOG HRVATSKOG GOSPODARSTVA

- u mlrd Kn i % -

Opis	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
1	2	3	4	5	6	7
Dobit	3,527	3,700	4,213	6,469	8,290	6,824
Gubitak	(17.372) ³	(6.841)	(9.348)	(11.584)	(9.767)	(12.264)
Razlika	(13.845)	(3.141)	(5.135)	(5.115)	(1.477)	(5.440)
G/K	(5,2%)	(1,5%)	(2,5%)	(2,5%)	(0,73%)	(2,65%)
G/UP	(1,4%)	(1,7%)	(2,5%)	(2,1%)	(0,53%)	(2,03%)
G/Z	-0,018	-0,004	-0,025	-0,007	-0,002	-0,007

Izvor: Zavod za platni promet, Informacije o financijskim rezultatima poduzetnika

Prezentirani podaci pokazuju zapravo neučinkovitost hrvatskog gospodarstva. Potrebno je naglasiti, da su u 1995. godini prestale ratne aktivnosti na teritoriju Republike Hrvatske i time su prestali djelovati neki izravni i neizravni nepovoljni činitelji na hrvatsko gospodarstvo. Međutim, ova povoljna promjena u odnosu na poslovanje hrvatskog gospodarstva nije uzrokovala prelazak hrvatskog gospodarstva iz stanja nerentabilnosti u stanje rentabilnosti.

³ Brojke u zagradi označuju negativne vrijednosti.

Za pronalaženje uzroka stalnoj nerentabilnosti potrebno je raščlaniti pokazatelje na elemente i ispitati utjecaj važnih činitelja na kretanje neto rezultata poslovanja.

1.1.1. Utjecaj odnosa elemenata ukupnog prihoda na neto dobitke i gubitke

Neto financijski rezultat poslovanja, bilo da je neto dobitak ili gubitak, rezultat je odnosa između ostvarenih obračunskih ukupnih prihoda i ukupnih obračunskih rashoda uvećanih za porez na dobitak, odnosno:

$$ND = UP - (UR + PDOB)$$

s time,

ako je $UP > (UR + PDOB)$ onda je rezultat neto dobit, a suprotno ako je $UP < (UR + PDOB)$ onda je rezultat gubitak.

Ove relacije upućuju na analizu kretanja elemenata i njihovog odnosa unutar ukupnih prihoda, a posebice unutar ukupnih rashoda uvećanih za porez na dobit. Fundamentalne su slijedeće odrednice za povećanje rentabilnosti, odnosno u Hrvatskoj za smanjenje ili uklanjanje nerentabilnosti:

- 1) povećati ukupne prihode brže od ukupnih rashoda i poreza na dobit;
- 2) smanjiti ukupne rashode uz stagnaciju ukupnih prihoda;
- 3) smanjiti iznos poreza na dobit uz stagnaciju ukupnih rashoda i ukupnih prihoda.

Temeljem prezentiranih relacija potrebno je ispitati kretanje glavnih elemenata od 1993. do 1998. godine i utvrditi glavne uzročnike veličini i tendencijama kretanja:

- ukupnog prihoda,
- elemenata strukture ukupnih rashoda,
- poreza na dobit.

Istraživanjem stanja i promjena navedenih elemenata može se u određenoj mjeri utvrditi kako su djelovali unutarnji i vanjski činitelji na njihovu veličinu i njihov međusobni utjecaj na veličinu neto dobiti i gubitka.

Na početku je potrebno ukazati na zanimljive tendencije. Godišnji neto dobiti su najprije porasli za preko dva puta od ratne 1993. do mirnodopske 1997. godine, odnosno od iznosa 3,5 mlrd kuna na 8,3 mlrd. Službeno je najavljivano daljnje poboljšanje poslovanja gospodarstva, nasuprot tome došlo je do značajnog pada godišnje vrijednosti u 1998. godini na 6,8 mlrd neto dobiti.

Istovremeno su gubici varirali na višoj razini od neto dobitaka i nikada nisu dozvolili da se ukloni ukupni nepovoljni rezultat za cjelokupno gospodarstvo. Drugim riječima, pozitivni činitelji poslovanja nikako nisu uspjeli prevagnuti nad djelovanjem negativnih činitelja da se ostvari nužna rentabilnost cjelokupnog gospodarstva. Pritom je najvažnije u daljnjoj analizi utvrditi prvenstveno, da li su u ovoj nepovoljnoj relaciji glavnu negativnu ulogu imali unutarnji ili vanjski činitelji poslovanja.

Tablica 2.
KRETANJE UKUPNIH PRIHODA, UKUPNIH RASHODA,
BRUTO I NETO DOBITI

- u mlrd Kn -

Opis	1993. ⁴	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
1	2	3	4	5	6	7
Ukupni prihodi	99,9	186,5	211,2	238,1	279,9	267,6
<i>Indeks 1994=100</i>	-	100,0	113,2	127,7	150,1	143,5
Ukupni rashodi	114,1	188,5	215,1	241,6	279,1	270,6
<i>Indeks 1994=100</i>	-	100,0	114,1	128,2	148,1	143,6
Bruto dobit/(gubitak)	(14,3)	(2,0)	(3,9)	(3,5)	0,8	(3,0)
<i>Indeks 1994=100</i>	-	100,0	195,0	175,0	-	150
Porez na dobit	0,5	1,0	1,1	1,6	2,3	2,4
<i>Indeks 1994=100</i>	-	100,0	110,0	160,0	230,0	240,0
Neto dobit/(gubitak)	(14,7)	(2,9)	(4,9)	(4,9)	(3,5)	(5,4)
<i>Indeks 1994=100</i>	-	100,0	168,9	168,9	120,7	186,2

Izvor: Zavod za platni promet, Informacije o financijskim rezultatima poduzetnika

1.1.2. Uzroci nerentabilnosti hrvatskog gospodarstva

Generalno se može konstatirati da su temeljni uzroci nerentabilnosti hrvatskog gospodarstva slijedeći:

- 1) dvadesetogodišnje zaostajanje u primjeni suvremene tehnologije kod većine poduzeća;
- 2) zastarjela struktura proizvodnog programa, koja se oslanja pretežito na masovnu proizvodnju jednostavnijih materijalnih proizvoda, a premalo na proizvodnju visokokvalitetnih usluga i složenih materijalnih proizvoda. Klasična masovna materijalna

⁴ Podaci iz računa dobiti i gubitka za 1993. godinu nisu usporedivi s podacima drugih godišnjih razdoblja, jer nije u 1993. godini provedena adekvatna revalorizacija prihoda i rashoda. S druge strane, vrijednost kapitala i nenovčane imovine je pravilno revalorizirana, pa je usporediva s podacima za ostale godine. Zbog toga će se uzeti podaci za 1994. godinu kao baznu godinu za izračunavanje indeksa za podatke koji se odnose na prihode i rashode.

proizvodnja u cijelom svijetu posluje u pravilu s niskom stopom rentabilnosti ili s gubitkom, dok visokokvalitetne usluge i složeni materijalni proizvodi (elektronika, audio, video, informatika, komunikacije i slična proizvodnja) stvaruju nadprosječne stope rentabilnosti;

- 3) vrlo nisko iskorištenje postojećih proizvodnih kapaciteta što uzrokuje negativni efekt fiksnih troškova i rashoda na financijske rezultate poslovanja;
- 4) preskupa cijena financijskih sredstava;
- 5) preveliko porezno opterećenje gospodarstva, što je pojačano efektom nedovoljno iskorištenih proizvodnih kapaciteta;
- 6) nepovoljan odnos uvoza prema izvozu, koji izravno utječe na prenisko iskorištenje proizvodnih kapaciteta, a neizravno i na sve ostale navedene nepovoljne činitelje.

1.2. Ekonomičnost

Ekonomičnost se izračunava pomoću pokazatelja koji sučeljavaju ostvarene ukupne prihode s ukupnim rashodima u razmatranom razdoblju. Ako je udjel ukupnih rashoda u ukupnim prihodima manji od 100%, onda se pojavljuje naznaka da je poslovanje u zoni ekonomičnosti. Nasuprot tome, ako su ukupni rashodi izjednačeni s ukupnim prihodima ili su veći od njih, gospodarstvo zapravo posluje neekonomično.

Iz prezentiranih podataka u tablici 4. se vidi da su u svim godinama, osim u 1997. godini, ukupni rashodi veći od ukupnih prihoda. To znači da gospodarstvo nije u stanju nadoknaditi vrijednost svih utrošenih resursa u jednoj godini, a u slučaju hrvatskog gospodarstva ni u pet proteklih godina. Drugim riječima, hrvatsko gospodarstvo stalno smanjuje supstancu s kojom je započelo poslovanje nakon pretvorbe društvenog vlasništva.

Tablica 4.
PROMJENE STRUKTURE UKUPNIH RASHODA

- u mlrd Kn -

Opis	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
1	2	3	4	5	6	7
Ukupni prihodi	99,9	186,5	211,2	238,1	279,9	267,6
Ukupni rashodi	114,1	188,5	215,1	241,6	279,1	270,6
Razlika	- 14,2	- 2,0	- 3,9	- 3,5	0,8	- 3,0
Koeficijent ekonomičnosti: UP/UR	0,876	0,989	0,982	0,986	1,003	0,989

Izvor: Zavod za platni promet, Informacije o financijskim rezultatima poduzetnika

1.3. Proizvodnost

Proizvodnost gospodarstva se ne prati izravno u Zavodu za statistiku, pa se u ovoj analizi koriste prikladni indeksi za prirodne pokazatelje za industriju i maloprodaju kao najveće i najznačajnije djelatnosti hrvatskog gospodarstva od 1989. do 1998. godine. Uzima se odnos indeksa količine industrijske proizvodnje prema indeksima broja zaposlenih, te odnos prometa u maloprodaji prema broju zaposlenih:

Tablica 5.
PROIZVODNOST U INDUSTRIJI I MALOPRODAJI

- Indeksi -

Opis	1989.	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
INDUSTRIJA	100	89	63	54	51	49	50	52	55	57
proizvodnja										
Zaposleni	100	96	79	67	63	59	56	55	53	47
Proizvodnost	100	93	80	81	81	83	89	94	104	121
MALOPROD.	100	102	74	47	35	48	48	52	63	63
promet										
Zaposleni	100	97	81	78	74	95	94	93	105	107
Proizvodnost	100	103	92	60	47	51	51	56	60	59

Izvor: Statistički ljetopis, Državni zavod za statistiku

Prema iskazanim podacima postoji još uvijek značajno manja proizvodnja u industriji, te promet i proizvodnost u maloprodaji u odnosu na 1989. godinu, što neposredno blokira primjetno povećanje učinkovitosti i uključenje u razvojne tendencije. Proizvodnost raste u industriji od 1994. godine prvenstveno zbog smanjenja broja zaposlenih, što ima nepovoljni utjecaj na kupovnu moć stanovništva. S druge strane, potrebno je naglasiti, da ni u 1989. godini hrvatsko gospodarstvo nije spadalo u gospodarstva razvijenih država, nego u gospodarstva država u razvoju ili drugim riječima sadašnji obujam proizvodnje i razina proizvodnosti je ispod razine koja ni u 1989. godini nije bila zadovoljavajuća.

Postoji još jedan značajan nedostatak državne statistike, a to je, da se ne prati stupanj iskorištenosti proizvodnih kapaciteta, što je inače jedan od najvažnijih pokazatelja cjelovite mogućnosti za postizanje potrebne učinkovitosti poslovanja. Uz određenu rezervu može kao indirektni indikator stupnja iskorištenosti kapaciteta poslužiti odnos obujma industrijske proizvodnje i prometa u maloprodaji u 1998. godini prema 1989. godini. Iz tablice se vidi da je obujam industrijske proizvodnje tek nešto iznad polovice obujma postignutog u 1989. godini, a obujam prometa u maloprodaji tek 63% od obujma u 1989. godini, što je prenisko iskorištenje kapaciteta, pa fiksni troškovi bitno nepovoljno utječu na učinkovitost hrvatskog gospodarstva. Očito je, da proces tranzicije i privatizacije, te primijenjena ekonomska politika nisu dovele do potrebnog porasta proizvodnosti usprkos značajnom smanjenju broja zaposlenih.

Postavlja se logično pitanje, zašto je tako mali obujam industrijske proizvodnje i prometa u maloprodaji. Može se konstatirati da se glavni dio odgovora treba tražiti u bitnom smanjenju domaće i inozemne potražnje za hrvatskim proizvodima, što se može sagledati i iz odnosa izvoza i uvoza roba i usluga iz i u Republiku Hrvatsku.

Općenito postoje tri glavne mogućnosti za povećanje proizvodnje: povećanje izvoza, smanjenje uvoza i povećanje domaće kupovne moći. S obzirom na relativno nisku domaću kupovnu moć, a koja je uzročno-posljedično povezana i s razinom domaće proizvodnje i u tome s razinom zaposlenosti, u ovoj analizi usredotočena je pažnja na vrlo nepovoljan odnos izvoza prema uvozu u Republici Hrvatskoj, u kojem i jedna i druga pojava utječe na smanjenje potražnje za proizvodima i uslugama hrvatskog gospodarstva.

Tablica 6.
ODNOS UVOZA I IZVOZA

- u mlrd Kn -

Opis	1989.	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Uvoz (U)	24,0	31,7	26,7	36,8	34,7	32,7	40,5	42,0	55,8	52,1
Izvoz (I)	19,1	24,5	22,8	38,4	31,1	26,7	25,1	24,5	26,6	28,3
Razl. (I-U)	- 4,9	- 7,2	- 3,9	+ 1,6	- 3,6	- 6,0	- 21,4	- 17,5	- 29,2	- 23,8
Odnos: I / U	0,794	0,774	0,855	1,044	0,896	0,818	0,619	0,582	0,476	0,543

Izvor: Statistički ljetopis, Državni zavod za statistiku

Napomena: Svote u kunama su utvrđene pomoću primjene tečaja USD u proteklim godinama.

Podaci pokazuju ogroman rast vrijednosti uvoza u razdoblju od 10 godina, od 24 mlrd kuna u 1989. godini na 52,1 mlrd u 1998. godini, odnosno vrijednost uvoza je porasla za preko 2 puta. Vrijednost izvoza uglavnom stagnira, pa je glavni uzrok vrlo nepovoljnog nesrazmjera u nelogičnom porastu vrijednosti uvoza.

Činjenica je, da postoji nepovoljni odnos između izvoza naspram uvoza u Republiku Hrvatsku za proteklih 10 godina, osim u 1992. godini. U 1997. godini je bila najgora situacija, jer je izvoz iznosio manje od polovice vrijednosti uvoza. U 1998. godini se situacija nešto popravila, ali je još uvijek vrlo nepovoljna za domaće proizvođače.

Nenormalno nepovoljan odnos vrijednosti uvoza prema vrijednosti izvoza ima vrlo negativan odraz na obujam proizvodnje i posljedično i na sve oblike učinkovitosti hrvatskog gospodarstva. Nepovoljna razlika od 23,8 milijardi kuna u 1998. godini zapravo znači da je za toliko vrijednosti tržišta izgubilo hrvatsko gospodarstvo.

Vrlo je važno naglasiti da je hrvatsko gospodarstvo izgubilo mogućnost prodaje na vlastitom tržištu kumulativno od 1993. godine za 101,5 mlrd kuna, odnosno približno 26,7 mlrd DEM. Godina 1993. uzeta je kao početak nepovoljnog razdoblja, jer su godine 1991. i 1992. bile s normalnim odnosom uvoza i izvoza, a od 1993. godine počinje vrlo nepovoljan raskorak.

Prema iskazanim podacima i pokazateljima je očito, da proces pretvorbe i privatizacije nije unaprijedio nepovoljnu situaciju u proizvodnosti hrvatskog gospodarstva, s time da je nepovoljne rezultate produbila i degresivna ekonomska politika.

1.5. Likvidnost

Pokazatelj (koeficijent) likvidnosti označuje stupanj sposobnosti dužnika za podmirenje kratkoročnih obveza. U mjerenju stupnja likvidnosti sučeljavaju se vrijednosti raspoloživih raznih oblika novčanih sredstava prema vrijednosti postojećih kratkoročnih obveza. Pored koeficijentata likvidnosti, vrlo je ilustrativan pokazatelj za koliko se dana prosječno naplaćuju postojeća potraživanja. Važno je imati na umu, da bolja ili slabija likvidnost nije samo financijska pojava, nego da sposobnost ili nesposobnost plaćanja utječe i na sve ostale ekonomske pojave, a i na cjelokupnu hrvatsku društvenu zajednicu. U ovom razmatranju najvažnije je sagledati posljedice i uzroke nelikvidnosti, jer ona zapravo obezvređuje dostignuća koja su postignuta na ostalim područjima gospodarstva i društvene zajednice.

Za mjerenje likvidnosti upotrijebit će se slijedeći pokazatelji:

- 1) koeficijent tekuće likvidnost: mjerenje vrijednosti novca na računima i blagajni, kratkoročnih potraživanja i kratkoročne financijske imovine naspram vrijednosti kratkoročnih obveza: $N+PO+KF/KOBS$;
- 2) koeficijent opće likvidnost: vrijednost sve kratkoročne imovine naspram vrijednosti kratkoročnih obveza: $N+PO+KF+Z/KOBS$;
- 3) koeficijenti obrtaja sredstava;
- 4) dani podmirenja potraživanja.

1.5.1. Mjerenje likvidnosti

Sukladno najavljenim pokazateljima načinjene su tablice u kojima se prezentiraju elementi i pokazatelji tijekom razdoblja od 1993. do 1998. godine:

Tablica 7.
POKAZATELJI LIKVIDNOSTI

- u mlrd Kn -

Opis	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
1	2	3	4	5	6	7
Novac na računima i blagajnama	2,67	3,96	4,78	6,5	8,4	7,6
<i>Indeks 1993=100</i>	100,0	148,3	179,0	243,4	314,6	284,6
Zalihe	20,6	25,9	29,9	32,9	36,2	38,8
<i>Indeks 1993=100</i>	100,0	125,7	145,1	159,7	175,7	188,3
Kratkoročna potraživanja	22,9	31,2	42,8	51,7	67,2	75,6
<i>Indeks 1993=100</i>	100,0	136,2	186,9	225,8	293,4	330,1
Kratkoročna financijska imovina	3,0	6,6	8,6	10,9	13,3	13,5
<i>Indeks 1993=100</i>	100,0	220,0	286,7	363,3	443,3	450,0
Ukupno kratkoročna imovina	49,2	67,8	86,1	102,1	125,1	135,3
<i>Indeks 1993=100</i>	100,0	137,8	175,0	207,5	254,3	275,0
Ukupno kratkoročne obveze	38,5	56,8	78,5	98,2	120,9	134,1
<i>Indeks 1993=100</i>	100,0	147,5	203,9	255,1	314,0	348,3
Koeficijent tekuće likvidnosti	0,74	0,73	0,71	0,70	0,73	0,72
<i>Indeks 1993=100</i>	100,0	98,6	95,9	94,6	98,7	97,3
Koeficijent opće likvidnosti	1,28	1,19	1,09	1,04	1,03	1,01
<i>Indeks 1993=100</i>	100,0	92,9	85,1	81,2	80,5	78,9

Izvor: Zavod za platni promet, Informacije o financijskim rezultatima poduzetnika

Razmatrajući podatke i pokazatelje iz tablice 7. potrebno je imati na umu vrlo važnu činjenicu, da hrvatsko gospodarstvo iz godine u godinu znatno povećava angažirani novac u obrtnim sredstvima (u 1998. godini bilo je angažirano za 2,7 puta više novca u obrtnim sredstvima nego u 1993. godini), što nije povoljno za učinkovito poslovanje. Budući da je potrebno osigurati izvore financiranja za ovako velika obrtna sredstva u stalnom su visokom porastu i kratkoročne obveze, čiji veliki dio izaziva povećanje financijskih rashoda. Pored toga, preveliki angažman sredstava u obrtnim sredstvima onemogućuje investiranje raspoloživih sredstava u nužnu modernizaciju postrojenja i opreme u hrvatskom gospodarstvu. Prema tome, ako je stalno koeficijent opće likvidnosti iznad koeficijenta 1,0 to ne znači da je zadovoljavajuća likvidnost u hrvatskom gospodarstvu, posebice što se pokazatelj pogoršava, tj. u 1993. godini obrtna sredstva su bila za 19% veća od kratkoročnih obveza, a u 1998. godini samo 1%.

S obzirom na brzinu unovčivosti obrtnih sredstava uvjerljiviji je pokazatelj tekuće likvidnosti. U svim godinama ovaj se pokazatelj kreće oko koeficijenta 0,7, što znači da gospodarstvo pokriva kratkoročne obveze sa samo 70% brže unovčivih obrtnih sredstava.

Za pravilnu i potpunu spoznaju što se događa s platežnom sposobnošću i kvalitetom upravljanja financijama potrebno je analizirati i komentirati brzinu kruženja sredstava tijekom poslovnog procesa ili sagledavano s drugog aspekta broj obrtaja sredstava u određenom vremenu. Poznata je činjenica da visoki koeficijent obrtaja sredstava ima izravno povoljan učinak na rentabilnost, likvidnost i obrnuto, učinkovitost brzo opada ako se u poslovanju koriste sve veća obrtna sredstva za postizanje relativno isti globalnih rezultata poslovanja (ukupnog prihoda). Postojeća situacija u hrvatskom gospodarstvu nije povoljna u tom pogledu, što je vidljivo iz slijedeće tablice:

Tablica 8.
GODIŠNJI KOEFICIJENTI OBRTAJA SREDSTAVA

Opis	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
1	2	3	4	5	6	7
Koeficijenti obrtaja						
Ukupnih sredstva	0,296 ⁵	0,621	0,651	0,711	0,745	0,667
Obrtnih sredstva	-	2,75	2,4	2,3	2,2	1,98
Potraživanja	7,6	11,5	10,9	4,6	4,16	3,54
Zaliha	5,3	7,2	7,1	7,3	7,7	6,9
Dani naplate potraživanja	47	31	33	78	86	102

Izvor: Zavod za platni promet, Informacije o financijskim rezultatima poduzetnika

Zbog do sada navedenih i mnogih dodatnih razloga hrvatsko gospodarstvo još nije u stanju obrnuti ukupna sredstva ni jedan puta u godini dana, pa je zaista teško očekivati unapređenje rentabilnosti u takvoj nepovoljnoj situaciji. Dodatni argument za ovu konstataciju jest činjenica da se razdoblje naplate potraživanja već protegnulo u 1998. g. na 102 dana. Istovremeno hrvatsko gospodarstvo sve sporije obrće obrtna sredstva, pa su bila potrebna 182 dana za samo jedan obrtaj obrtnih sredstava u 1998. godini, tj. prvi puta hrvatsko gospodarstvo nije u stanju obrnuti obrtna sredstva ni dva puta u godini dana. Glavni uzrok sve većem zamrzavanju novca u obrtnim sredstvima je enorman porast kratkoročnih potraživanja, koja su 3,3 puta veća u 1998. godini od iznosa u 1993. godini. To je potpuno atipična situacija u poslovnom svijetu, jer je u 1998. godini vrijednost potraživanja gotovo dvostruko veća od vrijednosti zaliha. Erozija poslovnog morala zahvatila je mnoga poduzeća, ali i državnu administraciju, tako da je postalo normalno da se ne plaćaju na vrijeme dospelje obveze. Neki dužnici ulaze u poslovni odnos s već unaprijed donesenom odlukom da neće uopće podmiriti komercijalnu ili bankarsku obvezu.

⁵ Na vjerodostojnost pokazatelja značajno utječe nekonzistentan način po kojem se revalorizirala knjigovodstvena vrijednost imovine i kapitala, ali ne i vrijednost ukupnih prihoda.

Ovakva situacija je vrlo daleko od racionalnog upravljanja s obrtnim sredstvima. Troškovi financiranja relativno vrlo velike vrijednosti obrtnih sredstava uz prosječnu kamatnu stopu od 15% imaju izravan nepovoljan učinak na rentabilnost poslovanja hrvatskog gospodarstva.

S obzirom na vrlo ozbiljnu situaciju na području likvidnosti hrvatskog gospodarstva i posebice s obzirom na ubrzani trend pogoršanja platežne sposobnosti gospodarstva nužno je sagledati uzroke ovom stanju i nepovoljnom trendu. Može se konstatirati, da je glavni uzrok neracionalno upravljanje financijama na makroekonomskoj i mikroekonomskoj razini u Republici Hrvatskoj.

1.5.2. Upravljanje financijama

Općenito su u upravljanju financijama glavna tri globalna aktera:

- 1) vlasnici i poslovodstva gospodarskih subjekata,
- 2) državna administracija i politički subjekti,
- 3) financijske institucije.

Za ocjenu uzroka opće nepovoljne situacija na području financija potrebno je sagledati ponašanje navedena tri aktera posebice zato, što upravljanje financijama ima vrlo široki i duboki utjecaj na sve investicijske i operativne aktivnosti hrvatskog gospodarstva, te na kvalitetu rezultata poslovanja. U hrvatskom gospodarstvu i u svim ostalim djelatnostima, uključivši prvenstveno bankarsko poslovanje, temeljni je problem neravnoteža između obujma i dospjeća uloženi sredstava u odnosu na obujam i dospjeće izvora financiranja. U hrvatskom gospodarstvu sve vrste uloženi sredstava imaju mnogo dulji rok povrata uloženi novca od roka na koji su ugovoreni izvori financiranja. Iz ove neravnoteže izviri najozbiljniji problemi hrvatskog gospodarstva.

U daljnjem tekstu obradit će se najvažniji segmenti upravljanja financijama sa svrhom, da se dokaže naznačena teza o velikoj financijskoj neravnoteži, koja na kraju uzrokuje i široku pojavu dnevne platežne nesposobnosti velikog dijela hrvatskih gospodarskih i neprivrednih subjekata, uključivši i državnu administraciju i socijalne fondove.

Nepovoljan odnos vrijednosti kapitala i stalnih sredstava

U stalna sredstva ubrajaju se:

- vrijednost osnovnih sredstava,
- dugoročna financijska ulaganja,
- trajna obrtna sredstva (zalihe).

Opća temeljna značajka stalnih sredstava je njihov vrlo spori obrtaj i dugotrajno razdoblje povrata ulaganja. S tim u vezi postoji zlatno pravilo financiranja, da se stalna sredstva pokrivaju, odnosno financiraju prvenstveno s vlastitim kapitalom i u manjem dijelu s tuđim dugoročnim izvorima financiranja. Potpuno pokriće s vlastitim kapitalom bi osiguravalo pojedinom poduzeću, a i cjelokupnoj nacionalnoj ekonomiji, stabilnost i likvidnost. Međutim, u Hrvatskoj je situacija u prethodnim godinama posve obrnuta od navedene, što je glavni uzrok rastućoj nelikvidnosti i insolventnosti pravnih i fizičkih osoba.

Tablica 9.
**ODNOS IZMEĐU STALNIH SREDSTAVA, TE KAPITALA
 I DUGOROČNIH KREDITA**

- u mlrd Kn -

Opis	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
1	2	3	4	5	6	7
1. Osnovna sredstva i dugoročna financijska ulaganja						
Kapital i dugoročni krediti	294,4	234,0	234,4	228,4	231,1	240,1
Sadašnja vrijednost osnovnih sredstava i dugoročna financijska ulaganja	283,3	257,8	265,1	257,2	278,1	292,4
Pokrivena / (nepokrivena) osnovna sredstva i dugoročna financijska ulaganja	11,1	(23,7)	(30,7)	(28,8)	(47,0)	(52,3)
Pokrivenost/(nepokrivenost) u %	3,9	(9,2)	(11,6)	(11,2)	(16,9)	(17,9)
2. Osnovna sredstva, dugoročna financijska ulaganja i zalihe						
Kapital i dugoročni krediti	294,4	234,0	234,4	228,4	231,1	240,1
Osnovna sredstva, dugoročna financijska ulaganja i zalihe	303,9	282,8	295,0	290,0	314,3	331,2
Nepokrivena trajna sredstva	(9,5)	(48,8)	(60,6)	(61,6)	(83,2)	(91,1)
Nepokrivenost u %	(3,1)	(17,2)	(20,6)	(21,2)	(26,5)	(27,5)

Izvor: Zavod za platni promet, Informacije o financijskim rezultatima poduzetnika

Prema prezentiranim podacima očito je, da postoji sve veća neravnoteža između vrijednosti stalnih sredstava i adekvatnih izvora financiranja. Jedino u 1993. godini, dok negativni efekti pretvorbe i privatizacije nisu djelovali u punoj mjeri, kapital i dugoročni izvori financiranja su pokrivali osnovna sredstva i dugoročna financijska ulaganja. Nakon toga, već od 1994. godine nepokrivena vrijednost trajnih sredstava iznosila je 48 milijardi kuna da bi u 1998. godini narasla na 91 milijardu kuna. Drugim riječima, u 1998. godini 27,5% vrijednosti stalnih sredstava je bilo pokriveno kratkoročnim izvorima financiranja (kratkoročnim obvezama). Situacija je još gora, kad se uzme u obzir da udjel bankarskih kredita u kratkoročnim financijskim izvorima iznosi samo 13,6%, a nepodmirene obveze prema dobavljačima čak 39,6%. Obveze prema dobavljačima treba shvatiti prvenstveno kao znak da nisu na vrijeme podmireni računi

za isporučenu robu i usluge, što ujedno pokazuje kako je vrlo visoka razina nelikvidnosti, odnosno zaduženosti u hrvatskom gospodarstvu. Tu se nalazi i glavni uzrok korištenju velikog dijela sredstava amortizacije za obrtne potrebe umjesto za investiranje u modernizaciju i obnovu osnovnih sredstava.

Nepovoljna struktura izvora financiranja poslovanja dijelom je naslijeđena iz prethodnog društvenog uređenja, odnosno prije 1991. godine. I tada su manjkali stalni i dugoročni izvori financiranja, pa se je dio pokrивao kratkoročnim izvorima. Međutim, od 1994. do 1998. godine situacija se je pogoršala za 10 postotnih poena. Jedan od uzroka ovim neprirodnim i nepovoljnim kretanjima je hrvatski način pretvorbe i privatizacije. Naime, veći dio vlasništva stečen je bez stvarnog toka novca, a onaj značajno manji dio novca, kojeg su novi vlasnici stvarno uplatili, nije ušao u supstancu poduzeća, nego u budžet. Obećane stvarne dokapitalizacije hrvatskih poduzeća su toliko rijetke i nisu uopće utjecale na povećanje vrijednosti kapitala hrvatskog gospodarstva. Naprotiv, vrijednost se kapitala u ovom razdoblju značajno smanjila, za 60 mlrd kuna. Da nije došlo do ovog smanjenja, hrvatsko gospodarstvo bi barem moglo pokriti razliku do vrijednosti osnovnih sredstava i dugoročnih financijskih ulaganja.

Jedan od značajnih nepovoljnih unutarnjih uzroka nelikvidnosti je i u pravilu nedovoljno znanje upravljanja financijama u hrvatskim poduzećima. U pravilu se nitko ne bavi izravno s upravljanjem veličinom i strukturom obrtnim sredstvima, što se vidi iz pokazatelja o koeficijentu kruženja obrtnih sredstava iz tablice 8. koji je značajno pogoršan, od 2,75 obrtaja u godini dana u 1994. g. na 1,98 obrtaja u 1998. godini.

Neprijmjerena financijska politika novih vlasnika

Tijekom proteklih godina sve više se iskazuju posljedice nenormalnog ponašanja dijela novih vlasnika u financijskoj politici. Postepeno sve više

ulažu sredstva u dugoročna financijska ulaganja (pretežito u dionice i udjele drugih poduzeća), a manje u proizvodne kapacitete ili u modernizaciju, a nimalo u trajna obrtna sredstva. U razdoblju od 1994. do 1998. godine zamrznuto je preko 18 mlrd kuna u ova dugoročna financijska ulaganja koja u Hrvatskoj u pravilu nemaju povrata. Iskazana obrnuta ulagačka politika dodatni je uzrok rastućoj nelikvidnosti hrvatskog gospodarstva. Praktički se na ovaj način novac iz sfere obrtnih sredstava zamrzava u stalnim financijskim ulaganjima (tuđim dionicama) s malim ili nikakvim povratom.

Problem je još i značajniji, jer se dio ovih stalnih financijskih ulaganja financira s kratkoročnim izvorima financiranja, što proizlazi iz činjenice da kapital i dugoročni krediti ne pokrivaju vrijednost stalnih sredstava (osnovna sredstva i dugoročna financijska ulaganja). Drugim riječima, ovaj problem neprestano izaziva manjak obrtnih sredstava i porast nelikvidnosti.

Više podataka i objašnjenja nalazi se u poglavlju 2. u tablici 16.

Istovremeno s nepovoljnim unutarnjim uzrocima djeluju i nepovoljni vanjski uzroci, što se objašnjava u nastavku.

Neprestano preveliki odliv novca iz hrvatskog gospodarstva u državni budžet

Postoji još jedna značajna nepovoljna situacija u Hrvatskoj, a to je nepovoljan odnos u stvorenoj dodanoj vrijednosti između dijela za potrebe hrvatskog gospodarstva i dijela za budžetsku potrošnju. Tijekom mnogih proteklih godina preveliki dio stvorene dodane vrijednosti usmjerava se u budžet umjesto da se ostavi na kruženje i uvećavanje unutar hrvatskog gospodarstva. Na ovaj način se značajno umanjuje sposobnost hrvatskog gospodarstva da stvara novi novac. Suprotna je situacija s novcem koji se usmjerava u budžetsku potrošnju, jer u većini

slučajeva ne stvara izravno i neizravno novi novac. To je ujedno jedan od značajnih uzroka općoj nelikvidnosti.

Tablica 10.

**ODNOS IZMEĐU NOVCA USMJERENOG U BUDŽETSKU POTROŠNJU
I NOVCA KOJI OSTAJE UNUTAR GOSPODARSTVA**

- u mlrd Kn -

Opis	1993. ^b	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
1	2	3	4	5	6	7
1. Za budžet						
1.1. Porezi i doprinosi na i iz plaća	4,3	9,3	11,6	13,6	15,1	16,4
1.2. Porez na dobit	0,4	1,0	1,1	1,6	2,3	2,4
1.3. Ukupno za budžet	4,7	10,3	12,7	15,2	17,4	18,8
1.4. Indeks 1994=100	-	100	124	148	170	182
2. Ostaje poduzećima						
2.1. Godišnji iznos amortizacije	-	12,0	12,7	12,2	14,1	15,4
2.2. Godišnja neto dobit, odnosno gubitak	-	(3,1)	(5,1)	(5,1)	(1,5)	(3,0)
2.3. Ukupno za poduzeća	-	8,8	7,6	7,1	12,7	12,4
3. Razlika (2.3. - 1.3.)	-	(1,5)	(5,1)	(8,1)	(4,7)	(6,4)
4. Broj zaposlenih	815.447	776.240	789.732	787.131	774.501	767.401
<i>Indeks 1993=100</i>	<i>100,0</i>	<i>95,2</i>	<i>96,8</i>	<i>96,5</i>	<i>94,9</i>	<i>94,1</i>

Izvor: Zavod za platni promet, Informacije o financijskim rezultatima poduzetnika

Svake godine je veći odliv novca za opću potrošnju nego što ostane poduzećima za razvoj u rasponu od 1,5 do 8,1 milijardu kuna. Posebice je nepovoljna brzo rastuća tendencija porasta iznosa poreza i doprinosa, koja je u 1998. godini dovela do toga da je taj iznos veći za 76% nego u 1994. godini. Prema tome, nepovoljan raskorak je još i veći nego ranije, iako se je neprestano upozoravalo da to nepovoljno utječe i na zamjenu iskorištene opreme i postrojenja. Za nužnu rekonstrukciju i modernizaciju gospodarstvo nema dovoljno vlastitih izvora financiranja.

Ako se pretpostavi da je u 1994. godini bio realan odliv novca u javnu potrošnju, dakle 9,3 mlrd kuna, onda je izvučeno previše iz gospodarstva samo s ove osnove od 1995. do 1998. godine 19,6 mlrd kuna. Ovaj

^b Neki podaci za 1993. godinu nisu konzistentni, pa su prezentirani samo za ilustraciju.

novac nedostaje gospodarstvu za podmirivanje obveza i za investiranje u razvoj.

Neprestano preveliki odliv novca iz hrvatskog gospodarstva u bankarski sustav

Previsoke kamatne stope i bankarski troškovi neprestano uzrokuju preveliki odliv novca iz gospodarskog u bankarski sustav. To je još jedan značajan uzrok manjku novca u gospodarstvu za podmirenje dospjelih obveza. Situacija je bila kako slijedi:

Tablica 11.
BANKARSKI RASHODI

- u mlrd Kn -

Opis	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
Bankarski rashodi	7,2	5,0	6,7	7,5	8,1
<i>Indeks 1994.=100</i>	100	69	93	104	113

Izvor: Zavod za platni promet, Informacije o financijskim rezultatima poduzetnika

Za ocjenu nerazmjerne veličine bankarskih rashoda ilustrativna je usporedba s iznosom godišnje amortizacije, dakle, u 1998. godini iznos bankarskih rashoda je bio 53% u odnosu na iznos godišnje amortizacije.

Ako se uzme u obzir da su prosječni godišnji bankarski kamatnjaci u pravilu tri puta viši nego u susjednim državama, onda je iz gospodarstva izvučeno previše novca za bankarske rashode od 1994. godine približno 23 mlrd kuna. Budući da je puna cijena koštanja proizvoda u hrvatskom gospodarstvu blizu prodajne cijene, tj. da se prodaju proizvodi i usluge bez dobiti, onda ovaj novac također nedostaje u tekućem poslovanju gospodarstva, pa je također jedan od uzroka nelikvidnosti.

1.6. Učinci privatizacije kapitala hrvatskog gospodarstva

Općepoznata je činjenica, da je kapital jedan od najvažnijih resursa za obavljanje tekućeg poslovanja i za stvaranje osnovice za razvitak gospodarstva. Na početku pretvorbe društvenog kapitala bila je deklarirana pozitivna uloga privatnog kapitala kao jednog od najvažnijih faktora za unapređenja učinkovitosti gospodarstva i dinamiziranje njegovog razvitka. Tada nisu spominjani uvjeti i pretpostavke za uspješno upravljanje kapitalom, nego se je računalo na spontano racionalnije poslovanje poduzeća u privatnom vlasništvu. I sada se službeno navode samo pretpostavljeni pozitivni učinci djelovanja privatnog kapitala i privatnog vlasništva kao potencijalno glavnog faktora razvitka Hrvatske bez da se s time povezuju temeljni preduvjeti kao što su: potrebno znanje i sposobnost vlasnika i poslovođitelja za uspješno upravljanje kapitalom.

S obzirom da se općenito pretpostavlja da rast privatiziranosti gospodarstva pozitivno utječe na porast učinkovitosti i razvojnih mogućnosti, najprije će se iskazati kretanje udjela privatiziranog kapitala u odnosu na ukupan kapital u hrvatskom gospodarstvu i zatim kretanje vrijednosti kapitala u hrvatskom gospodarstvu kao jednom od najvažnijih sintetičkih rezultata cjelokupnog poslovanja gospodarstva. Naime, ako je gospodarstvo učinkovito, realna vrijednost kapitala bi trebala rasti, i obrnuto, ako je gospodarstvo neučinkovito, realna vrijednost kapitala bi se trebala smanjivati. Uz ovu opću pretpostavku vezuju se i ostale pretpostavke s kojima se je ušlo u svjetsku kampanju privatizacije, a to je, da porast udjela privatiziranih poduzeća treba pozitivno utjecati na porast kvalitativnih karakteristika poslovanja poduzeća i gospodarstva u cjelini (veća učinkovitost poslovanja, porast investicija u materijalnu imovinu, posebice u opremu i postrojenja i sl.).

Kao prvo može se zaključiti da je u Hrvatskoj još uvijek u tijeku proces pretvorbe iz državnog u privatno vlasništvo. Ili drugim riječima, dosadašnji proces pretvorbe nije doveo do privatizacije, nego do pretežite etatizacije vlasništva nad gospodarstvom. Prema tome u

Hrvatskoj je došlo do slijedećih transformacija: iz pretežito društvenog vlasništva u pretežito državno vlasništvo i sada bi trebao slijediti proces transformacije iz pretežito državnog u privatno vlasništvo. Nakon sedam godina pretvorbe i privatizacije situacija je slijedeća:

Tablica 12.
**UDJEL PRIVATNOG VLASNIŠTVA U UKUPNOM KAPITALU
GOSPODARSTVA HRVATSKE**

Opis	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
1	2	3	4	5	6	7
Udjel privatnog vlasništva u ukupnom kapitalu <i>Indeks 1993.=100</i>	9,4%	12,8%	17,6%	21,6%	22,5%	23,5%
	100,0	136,2	187,2	229,8	239,4	250,0

Izvor: Zavod za platni promet, Informacije o financijskim rezultatima poduzetnika

Iz tablice se vidi da je na kraju 1998. godine udjel privatnog vlasništva u ukupnom kapitalu gospodarstva bio samo 23,5%, dok su približno 76% udjela u ukupnom kapitalu imale su različite državne institucije.

Sagledavajući uzroke neučinkovitosti poslovanja hrvatskog gospodarstva svakako je potrebno uvažiti dva značajna činitelja:

- 1) državna administracija kao pretežiti vlasnik kapitala hrvatskog gospodarstva pokazala je visoki stupanj nesposobnosti upravljanja poslovanjem gospodarstva;
- 2) veliki dio novih privatnih vlasnika također je preuzeo upravljanje poduzećima bez dovoljne sposobnosti, što je također djelovalo na neučinkovitost hrvatskog gospodarstva.

U razmatranju rezultata analize ekonomskih pokazatelja potrebno je uzeti u obzir glavne vanjske čimbenike koji su također utjecali na poslovanje hrvatskog gospodarstva i na razinu poslovnih rezultata:

- dezintegracija bivšeg jugoslavenskog tržišta;
- ratna razaranja;
- obnova materijalnih, financijskih i drugih resursa uništenih ili oštećenih u ratu.

Spomenuti vanjski nepovoljni uzroci svakako su djelovali na smanjenje dijela proizvodnje i ekonomske uspješnosti poslovanja do Domovinskog rata. Ali već u ratu i zatim u obnovi trebala se je značajno povećavati proizvodnja gospodarstva zbog zadovoljavanja ratnih i obnoviteljskih potreba, ali se to nije dogodilo. Umjesto povećanja domaće proizvodnje dogodio se je enorman porast uvoza, koji je izazvao cijeli lanac vrlo nepovoljnih posljedica za cjelokupnu hrvatsku ekonomiju.

Analiza vrijednosti kapitala

Tijekom procesa pretvorbe provedena je cjelokupna procjena kapitala hrvatskih poduzeća. Kao rezultat ovog procesa vrijednost kapitala hrvatskih poduzeća je značajno povećana u odnosu na njegovu knjigovodstvenu vrijednost. Krajem 1993. godine bio je završen proces procjene gotovo svih postojećih poduzeća i iskazana je vrijednost kapitala u iznosu od 265 milijardi kuna.

Nakon 1993. godine vrijednost kapitala se stalno smanjuje, što se vidi iz slijedeće tablice:

Tablica 13.
VRIJEDNOST UKUPNOG KAPITALA

- u mlrd Kn -

Opis	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
1	2	3	4	5	6	7
Nominalna vrijednost kapitala	265.5	210.9	206.1	201.0	202.8	205.4
<i>Indeks 1993.=100</i>	<i>100.0</i>	<i>79.4</i>	<i>77.6</i>	<i>75.7</i>	<i>76.4</i>	<i>77.4</i>

Izvor: Zavod za platni promet, Informacije o financijskim rezultatima poduzetnika

Važno je imati na umu da se od 1994. godine statistički iskazuje vrlo niska stopa inflacije, pa se može smatrati da utjecaj inflacije nije značajan na iskaz nominalne vrijednosti kapitala.

Iz tablice 13. se vidi da se je značajno smanjila vrijednost kapitala tijekom razmatranog razdoblja. Ovaj trend smanjenja je potpuno u suprotnosti s trendom porasta udjela privatnog kapitala u ukupnom kapitalu. Mali porast nominalnog kapitala u 1997. i 1998. godini uzrokovan je uključenjem vrijednosti kapitala poduzeća s područja koja su bila okupirana tijekom Domovinskog rata (u Podunavlju, Banovini i dr.).

Javlja se logično pitanje, koji su glavni uzroci smanjenja vrijednosti kapitala?

Općenito se može konstatirati da su glavni uzroci kako slijedi:

- pogrešan način pretvorbe i privatizacije poduzeća u društvenom vlasništvu;
- degresivna kratkoročna i dugoročna ekonomska politika;
- neekonomsko ponašanje mnogih novih poduzetnika, posebice tamo gdje državna administracija ima većinsko vlasništvo;
- relativna neefikasnost hrvatskog gospodarstva.

2. OCJENA MOGUĆNOSTI RAZVOJA

U svjetskoj ekonomskoj teoriji i praksi već dugo vremena postoji definirano pravilo, da je nužno planirati i realizirati investicije u razvoj gospodarskih resursa za osiguranje napretka cjelokupne društvene zajednice. Samo uravnotežene investicije mogu osigurati nacionalnom gospodarstvu primjenu suvremene tehnologije, koja se vrlo brzo mijenja uzrokujući višestruko ubrzanje procesa proizvodnje, uštede energije, sirovina i proizvodnog ljudskog rada. Zemlja, koja ne može investirati u novu tehnologiju rapidno gubi konkurentsku sposobnost, jer je postojeća

zastarjela tehnologija neekonomična i nisko proizvodna. Sa zastarjelom tehnologijom nije moguće postići rentabilno poslovanje, jer su troškovi poslovanja relativno previsoki u odnosu na napredne države koje diktiraju prodajne cijene na svjetskom tržištu.

Nositelji hrvatske opće i ekonomske politike su bili svjesni velikog tehnološkog zaostajanja hrvatskog gospodarstva, pa su deklarativno naznačivali kao jedan od važnih ciljeva privatizacije postizanje značajnog povećanja investicija u postrojenja i opremu hrvatskog gospodarstva, tj. u podizanje njegove tehnološke razine, a time i povećanje proizvodne sposobnosti. Istovremeno je očekivano i jačanje izvora financiranja trajnih obrtnih sredstava. Očekivalo se postepeno smanjenje tehnološkog raskoraka između hrvatskog i svjetskog gospodarstva koji je postojao i prije 1991. godine. Ova očekivanja se ne ispunjavaju zbog četiri glavna razloga:

- novac od prodanih dionica pretvorenih poduzeća odlazi izvan gospodarske sfere, tj. u budžet, pa se stvara manjak sredstava za razvoj. Time dio novostvorene dodane vrijednosti odlazi u neprivrednu umjesto u privrednu potrošnju. Posljedica toga jest, onemogućavanje multipliciranja sredstava koja bi kružila u gospodarstvu i stvarala dodanu vrijednost, odnosno dodatni novac;
- mnogi novostvoreni vlasnici nisu uložili nikakav kapital u poduzeća čiji su formalni vlasnici. Naprotiv, mnogi su umjesto toga izvukli postojeći novac iz poslovanja poduzeća transferirali ga u inozemstvo i potrošili ga na neproduktivne svrhe;
- porezi, doprinosi, te bankarske kamate i troškovi su značajno preveliki i neprestano izvlače novac iz gospodarstva;
- već od ranije u gospodarstvu je bio prisutan manjak izvora financiranja obrtnih sredstava, a u zadnjim godinama se manjak i povećava, pa mnoga poduzeća koriste sredstva amortizacije za financiranje obrtnih sredstava umjesto za ulaganje u zamjenu uz modernizaciju osnovnih sredstava.

Već mnogo godina hrvatsko gospodarstvo ne ulaže u nova postrojenja i opremu niti na razini sredstava amortizacije, što se vidi iz slijedeće tablice:

Tablica 14.
**ODNOS IZMEĐU VRIJEDNOSTI INVESTICIJA
U TOKU I IZNOSA GODIŠNJE AMORTIZACIJE**

- u mlrd Kn -

Opis	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
1	2	3	4	5	6
Investicije u osnovna sredstva	9,1	9,7	10,6	11,0	12,4
Iznos godišnje amortizacije	12,0	12,7	12,2	14,1	15,4
Nepovoljna razlika	(2,9)	(3,0)	(1,6)	(3,1)	(3,0)
Razlika u %	(32%)	(31%)	(16%)	(28%)	(25%)

Izvor: Zavod za platni promet, Informacije o financijskim rezultatima poduzetnika

Problem je zaista vrlo dubok, jer ukupno hrvatsko gospodarstvo nije ostvarilo dovoljno zadržane dobiti kao osnovnog izvora financiranja razvoja, jer posluje neprestano s gubitkom. Navedeni nepovoljni čimbenici doveli su do toga, da je proizvodna sposobnost hrvatskog gospodarstva vrlo niska s tendencijom i daljnjeg smanjenja što se vidi iz slijedeće tablice:

Tablica 15.
**PROIZVODNA SPOSOBNOST POSTROJENJA I OPREME
HRVATSKOG GOSPODARSTVA**

- u mlrd Kn -

Opis	1995.	1996.	1997.	1998.
1	2	3	4	5
Nabavna vrijednost	109,9	111,1	112,2	115,9
Ispravak vrijednosti	82,3	83,5	82,6	82,8
Sadašnja vrijednost	27,6	27,6	29,6	33,1
Proizvodna sposobnost	25,1%	24,8%	26,2%	28,58%

Izvor: Zavod za platni promet, Informacije o financijskim rezultatima poduzetnika

Vidljivo je također, da proces pretvorbe i privatizacije nije unaprijedio upravljanje sa sredstvima, proizvodnu sposobnost gospodarstva i, kao agregatni efekt, nije povećao konkurentsku sposobnost hrvatskog gospodarstva.

Na činjenice da se premalo ulaže u rekonstrukciju i modernizaciju hrvatskog gospodarstva vrlo veliki nepovoljan utjecaj ima pojava neprirodnog prevelikog ulaganja sredstava u dugoročna financijska ulaganja, od kojih najveći dio su zapravo trajna ulaganja u dionice i uloge drugih poduzeća, koja su u pravilu nepovratna i ne daju prinos od ovih ulaganja. Na ovaj način su relativno velika sredstva izvučena potpuno izvan optoka u poduzećima i onemogućuju daljnji razvitak poduzeća, s time da značajno smanjuju i likvidnost postojećeg poslovanja hrvatskog gospodarstva.

Tablica 16.

**ODNOS IZMEĐU STALNIH I DUGOROČNIH FINANCIJSKIH ULAGANJA
PREMA SADAŠNJOJ VRIJEDNOSTI POSTROJENJA I OPREME**

- u mlrd Kn -

Opis	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
Stalna i dugoročna financijska ulaganja	20,5	21,8	29,9	36,6	38,5
Sadašnja vrijednost postrojenja i opreme	27,2	27,9	27,7	29,6	33,1
Razlike	6,8	6,2	(2,2)	(7,0)	(5,4)
Razlike u %	33	28	(8)	(23)	(16)

Izvor: Zavod za platni promet, Informacije o financijskim rezultatima poduzetnika

Pored premalih sredstava poduzeća za investicije u postrojenja i opremu, mogućnosti investiranja su smanjene još i zato, što vlasnici određena dugoročna sredstva poduzeća ulažu u dionice ili uloge drugih poduzeća, umjesto u rekonstrukciju i modernizaciju vlastitih postrojenja i opreme, što je prioritetan zadatak u hrvatskom gospodarstvu, jer je hrvatsko gospodarstvo u pravilu nekurentno na inozemnom, a i na domaćem tržištu, što dovodi i do daljnjeg opadanja cjelokupne poslovne aktivnosti i daljnjeg smanjenja učinkovitosti hrvatskog gospodarstva. Drugim

riječima hrvatsko gospodarstvo se već godinama kreće u opadajućoj ekonomskoj spirali, koja vrlo nepovoljno utječe na cjelokupnu hrvatsku društvenu zajednicu.

ZAKLJUČCI I PRIJEDLOZI

Temeljem prezentirane analize može se općenito zaključiti da je hrvatsko gospodarstvo neučinkovito, jer je nerentabilno, neekonomično, s vrlo niskom razinom proizvodnosti i s trendom pogoršanja likvidnosti.

Uzročno-posljedično hrvatsko gospodarstvo nema mogućnosti investiranja niti za zamjenu postojeće opreme, a kamoli za nužnu sveobuhvatnu modernizaciju i rekonstrukciju.

Kao jedna od najtežih posljedica dugogodišnje neučinkovitosti je i smanjenje vrijednosti kapitala gospodarstva ili drugim riječima, hrvatsko gospodarstvo gubi i onu supstancu koju je naslijedilo iz razdoblja društvenog vlasništva. Na ovaj način se umanjuju i šanse za razvitak u budućnosti.

Hrvatsko gospodarstvo se već godinama kreće u opadajućoj ekonomskoj spirali, tj. svaki značajan ekonomski činitelj djeluje nepovoljno na ostale činitelje, što dovodi do vrlo teških posljedica u cjelokupnoj hrvatskoj društvenoj zajednici, kao što su: velika nezaposlenost, nepokrivenost rashoda mirovinskih fondova, nepokrivenost rashoda zdravstvenog fonda i dr.

Pored svih navedenih nepovoljnih ekonomskih aspekata stanja i razvitka hrvatskog gospodarstva, iz prezentiranih analiza se vidi, da postoji potpuno odstupanje od proklamiranih ciljeva privatizacije, pa je nužno hitno razmotriti i pripremiti model ispravka hrvatskog načina privatizacije. Vrijeme je, da se pripremi bolji način privatizacije i sustavni proces njegove primjene.

Protekle godine su dovoljno dugo razdoblje da se utvrdi da privatizacija sama za sebe, odnosno spontano, nije dovoljno utjecajan globalni čimbenik za unapređenje učinkovitosti gospodarstva. Paralelno je nužno proučiti i postaviti potpuno novu ekonomsku politiku temeljenu na nacionalnoj koncepciji i strategiji razvitka. Usporedno s ovim aktivnostima potrebno je organizirati stalni sustav obrazovanja svih vlasnika, poslovođitelja i državnih službenika za svladavanje suvremenih znanja i iskustava u vođenju državnog i gospodarskog poslovanja.

BIBLIOGRAFIJA

- Barbić J., Bendeković D., Bendeković J., Brozović T., Jančin T., Lasić V., Nušinić M., Šimunić S., Teodorović I.: "Planiranje investicijskih projekata", HKBO and EIZ, Zagreb, Croatia, 1993.;
- Bernstein L.A.: Analysis of Financial Statements, Dow Jones-Irwin, Homewood, Illinois, 1984;
- Prilozi na Međunarodnoj konferenciji o privatizaciji u Istočnoj Europi studeni 1990, Ljubljana, Slovenija;
- Prilozi na Prvoj međunarodnoj konferenciji o poduzećima u tranziciji, Supetar na Braču, Hrvatska, 1995.
- Prilozi na Trećoj međunarodnoj konferenciji o poduzećima u tranziciji, Šibenik, Hrvatska, 1999.